

Jüneyt han we Gaýgysyz Atabaýew

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Jüneyt han we Gaýgysyz Atabaýew DEMIRGAZYK TÜRKMENISTANDA
JÜNEÝT HANYŇ ÝOLBAŞÇYLYGYNDA RUS BASYBALYJYLARYNA GARŞY
GÖREŞLER

Jüneyt hanyň 60 ýyllyk göreş ýoluna syn!

JÜNEÝT HAN WE GAÝGYSYZ ATABAÝEW

TSSR Halk Komissarlar Sowetiniň başlygy, Türkmeniň söwer ogly Gaýgysyz Atabaýew emele gelen ýagdaýdan çykalga gözleýärdi. Ol synpy göreşiň bähbitleri üçin bir halkyň wekilleriniň biri-birini çapmagynyň ýalňyşdygyna, bu betbagtçylygyň her edip, hesip edip öňüni almagyň zrudygyna düşünýärdi. Şu makesat bilen ol Jüneyt hanyň ýanyna ýörite wekiller iberip, onuň bilen gepleşikler geçirýärdi, oňa azyk kömgini-de berýärdi. Mysal üçin, 1925-nji ýylyň aprelinde, G. Atabaýewiň gös-göni görkezmesi boýunça, respublikanyň fondundan Jüneyt hana 2000 put bugdaý we 6 put gök çay berildi. 1926-njy ýylyň iýulynda ol ýene-de 500 put, 1927-nji ýylyň iýulynda-da 500 put bugdaý aldy.[1]

Arşiw materiýalarynyň arasynda G. Atabaýewiň, Jüneyt hana ýazan hatlaryndanam saklanyp galany bar. Yne, şolaryň biri (ol 1926-njy ýylyň 2-nji oktoberinda ýazylypdyr):

«Hormatly Gurbanmämmet serdar!

Häzirki wagtlarda Daşhowuz okrugynda galtaman köpelip, birnäçe etmişli adamlar özbaşyna atly topar gurap, garyp-pukaralary talamaga başlapdyr. Galtamanlaryň köpüsi garamatdan gutulmak üçin özüni siziň adamyňyz görkezip, soran adamlara Jüneyt hanyň adamsy diýip aýdýarlarmyş, ýene-de halk arasynda, belki gandarlarymyz sizden aryny almak üçin Daşhowuza zat almaga iberen adamlaryňyzy galtaman diýip, ýerli hökümtlere arz edip,

olary mydama siziň üstüňiz küşgürmekde..

Onuň üçin Daşhowuz hökümetlerine şeýle işler bolan wagtda sereňsap bolmalydyr diýip buýruk edildi. Şu hallara barabar siziň özüňizi we baran adamlaryňyzy ö taryk(şular ýaly) işlerden goramak üçin Daşhowuza her bir adam iberniňizde, olara ozaly bilen hökümtlere baryp, öz gelendiklerini bildirmesini laýyk bilýäs, çünki Daşhowuz ýagdaýynda şeýtmesňiz, başga çäre ýok. Daşhowuz hökümtlerine hem şeýle buýruk edildi. Jüneyt hanyň adamlary gelenlerinde, tizlik halda olaryň işini bitirip goýbermelidir diýip.»

Türkmenistan halk komissarlarynyň 1927-nji ýylyň 18-nji iýunda kabul eden kararynda öz ýanynda 200 gowragy maşglasy bolan Jüneyt hanyň hojalygynyň ýerleşdirilmeginiň uly syýasy ähmiýetiniň bolandygy agzalýar. Olary ýer-suw bilen üpjün edilip, arkaýyn ýerleşene çenli dürli kömekler goýberilýär. Şonuň bilen baglanşykly Ahundowyň baştutanlygynda düzülen hökümet komisýasy üç gezek Garaguma, Jüneyt hanyň ýanyna baryp, olaryň asudalykda ýaşamaklary barada gepleşikler geçirýär. Şeýdip, Gaýgysyz Atabaýewiň bu adamekärçilikli syýasaty netijesinde Han we onuň atlylarynyň çarwaçylyk bilen meşgullanmagyny we parahat oturmagyny gazanylýar.

Halkyň erkinligini hem ar-namysyny goramaga bil baglan Jüneyt han, bolşewikleriň eden-etdiligine göz ýumup, asuda oturyp bilmeýär. Baryp 1924-1925-nji ýyllarda Türkmenistanda Sowet hökümti «milli serhetler» we «ýer-suw» reformalaryny başlatdy. Türkmen halkynyň döp-dessurlaryna ýat hem ters gelyän bu düzgünden nägile bolanlar, topar-topar Garaguma Jüneyt hanyň ýanyna sygynýarlar. Hanyň özi-de bu bolup geçýän sütünlere göz ýumup otrup bilmeýärdi, onuň ýakyn ýoldaşlary Ahmet beg, Ýagşygeldi, Şaltaý batyr we başgalar mahal-mahal aýaga galyp, Sowet häkimiýetine degdim- gaçdym taktikasynda, zarba urýardylar.

Gaýgysyz Atabaýewiň töwekgellik edip Jüneyt han bilen aragatnaşyk saklamagy, oňa degerli wagty azyk kömeklerini bermegi Hana täsir edipdir. Ol töweregindäky 200 hojalyk bilen «Was»da özüne mekan tutmaga razy bolupdyr. Şu maksatlar üçin TSSR halk komissar şurasynyň 1927-nji ýylyň 18-nji iýunynda

kabul eden kararyna görä, 150 müň manat pul göýberilipdir. Şol serişdäniň hasabyna Amyderýadan Wasa kanal çekmek, bu ýerde göçüp gelenlere ekin eker ýaly 5000 hektar ýer açmak göz önünde tutulýardy. Belki, bu karar durmuşa geçip, Jüneýt han Wasda ornaşyp-ynjалан bolsa ýarag taşlansa-da taşlanardy. Emma Türkmenistanyň komunistik (bolşewik) partiýasynyň merkezi komitetiniň şol wagtky ýolbaşçylary keýine tutdylar. Ylaýta-da merkezi komitetiň jogapkär sekretary Halmyrat Sähetmyradow[2] bu meselede Atabaýewi gaty ýazgardy. Ol Atabaýewiň «syýasy şowakörlük edýändigini» barasynda bolşewik komunistik partiýasynyň merkezi komitetiniň Orta Aziýa buýrosyna habar beripdir. «Synpy duşmanlar» bilen arany çöp döwen ýaly etmek, olaryň gün-güžrany hakda alada derek «söýünenlerinde söýündirmek» bellendirildi. Hökümetiň, Jüneýt han bilen aragatnaşygy kesildi. Basmaçylyk ýene-de ýetjek derejesine ýetdi. Tizara Jüneýt han bilen Türkmenistan hökümetiniň arasyndaky gepleşikler kesilýär. Muny ymykly aňan Jüneýt han eýýam 1927-nji ýylyň awgust aýynyň ahyrlarynda öz goragyny güýçlendirip, basmaçylaryň mekan tutan guýularynyň hemesinde öz adamlaryny goýýar. Han öz atlylaryny 12 sany topara bölüp, olara baştutan edip özüniň ynamdar adamlaryny: uly ogly Eşi hany, kiçi ogly Ygdir hany, Şaltaý batyry, Anna balany, Ahmet begi, Durdygylyç hany, Nurgeldi hany, Jana barmagy, Ýazan öküzi, Temiralyňy (kazaklaryň serdary), Şakyr balany (Hywaly özbekleriň otrýady), Zaher balany (Şabatly özbekleriň topary) goýýar. Basmaçylardan esli bölgini bolsa hut öz ýanynda rezerwde saklaýar. Galyberse-de, han penalap oturan 500 hojalygyny, öý-ömläginini 3000 düýä ýüklap Orta guýuň oýundan çykaryp goýberýär. Başgaça aýdylanda, han bolşewikler bilen boljak aýgytly söweşe taýýar bolýar. Ikinji bir tarapdan bolsa, hut şol wagtyň özünde, ýagny 1927-nji ýylyň sentýaberynda Orta Aziýa harby okruggy Jüneýt hanyň garşysyna Türkmenistanda iki sany (demirgazyk we günorta) goşun toplumyny döredýär. Demirgazyk topluma 83-nji we 84-nji atly polklar, 1-nji Türküstan atyjylar polkunyň batalýony, 1-nji Türkmen atly polkunyň eskadrony, awiýasiýa/howa güýçleri/ otrýady, günorta topluma bolsa 1-nji

Türkmen atly polky girýärdi. Demirgazyk toplum goşunlaryna Jüneyt hanyň «merkini bermek», günorta topluma bolsa basmaçylar yza tesende öňünden çykyp ýok etmek tabşyrylýar. Basmaçylara garşy söweşlerde Türkmenistan komunist partýasynyň merkezi komitetiniň sekretary Halmyrat Sähetmyradow tarapyndan baştutanlyk edilýän döwlet syýasy uprawleniýesi/bölümi, onuň ýerlerdäki bölümleri gatnaşýar. Olaryň tagallasy bilen bu iş Türkmen daýhanlaryndan düzülen meýletinçiler toparlary hem çekilýär. 1927-nji ýylyň 19-njy sentýaberinde Jüneyt hanyň hut özi goşuna baş bolup, ýörişe ugrapdyr. Türkmenistanyň çäklerine ser edilende, Garagumda uly uruş başlanypdyr.

Ystanbulda Türküstanly syýasy bosgunlar–Mustafa Çokaý ogly-tarapyndan neşir edilen «Ýeni Türkestan» gazetiniň 1927-nji ýylynyň dekabery sanynda Jüneyt hanyň alyp baran bu saparky söweşi hakynda gyzykly maglumat ýerleşdirilipdir:

«Ýomut-Türkmen gozgalaňy: Türküstanda soňky wakalaryň iň möhümi, rus häkimiýetine garşy Türkmenleriň gozgalaňydyr. Türkmenleriň gozgalaňy bolşewik häkimiýetiniň döremginden bäri dowam edip gelýär. Türkmen gozgalaňy bu ýylyň iýul aýna çenli ýomut serdary Jüneydiň ýolbaşçylygynda alnyp barylýardy. Iýul aýynda bolsa Jüneyt han Sowet hökümti bilen ýaraglyk baradaky ylalaşyga gol çekip, ýaraglaryny tabşyryp, syýasatdan el çekip ekrançylyk etmek üçin bir obada ýaşaýar. Sowet hökümeti syýasy şertlere göre Hanyň kowumdaşlarynyň we söweşijileriniň arasynda agzalalyk salmak we provokasiýa etmek işini dowam etdirdi. Könürgenç raýonynyň iýraýie komitetiniň başlyklygyna, ozal Jüneydiň ýanynda duran Moskwa ÇK(soňraky KGB)-syna içalylyk eden birisi bellenýär. «Ýer-suw» reforma işlerinde ondan peýdalanyldy, soňunda ol bütün maşgalasy bilen bir gije «näbelli» ýaragly adamlar tarapyndan öldürilýär...

ÇK. bu jenaýaty Jüneyt hanyň üstüne atýar, aslynda bolsa bu, ýomut Türkmenleriň arasynda agzalalyk salmak makesady bilen, bolşewikleriň öz eden jenaýatydy ýa-da «ýer-suw» reformasyna garşy käbir adamlar tarapyndan amala aşyrylan bolmagy-da ahmal. Bu wakadan soňra ÇK, pyda bolanlaryň hossarlaryny Jüneyde garşy küşgürýär, netijede, Han bu iki ýüzly syýasatdan bizar bolup, gaýtadan Guma çykýar we Ahmet beg hem Şaltaý

batyryň toparlaryna goşulýar. ÇK-nyň maglumatynda, Jüneyt han Sowetler bilen baglaşan ylalaşygyny bozan hökmünde görkezilýar hem ony Türkmenistanda hereket edýän basmaçylaryň ýolbaşçysy hökmünde iňlislerden ýardam alýan edilip propaganda alnyp barylýar (bu barada köprak maglumat üçin: ser ediň «prawda wastoka gazet. 1927-nji ýyl, 3-nji noýaber sany)

Jüneyt hanyň gaýtadan ýaraga ýapyşmagy, Türkmen ozgalaňçylaryny aşa ruhlandyrýar.

1927-nji ýylyň iýun aýyna çenli Türkmen halkynyň gozgalaňy yzygiderli dowam edýär. Bolşewikler bilen Jüneyt hanyň arasynda baglansylan şertnama esasynda eger-de Han we atlylary asuda otursalar, Sowet häkimiýeti olara zat degmejek. Emma bolşewiklere asudalyk däl-de, Türkmenleri ruhdan düşürmek, olary dyýza çökmek zerurdy. Hatta TSSR-iň ýolbaşçylary G. Atabaýewdir, Nedirbaý Aýtakowlaryň, Jüneyt han baradaky liberal syýasaty bolşewiklere ýaramaýardy. Bolşewikler her edip, hesip edip Han we onuň iki ogluny ýok etmek isleýärdi. Soňky wakalar barada Daşkentde neşir bolan «Gyzyl Özbegistan» gazetiniň 242-nji sanynda, Sowet hökümtiniň şu aşakdaky bildirişi çap edilipdir:

“Türkmenistanyň Daşhowuz welaýatynda Hywanyň ýomut Jüneyt hanyň baştutanlyk edýän basmaçylar topary çynlakaý görnüşde hereket edip başladylar. Topara garşy göreşmek üçin, Sowet hökümtiniň Türkmenistandaky ijräýe komiteti adatdan daşary ýagdaý yglan edip, bütin Daşhowuz raýonyny we Türkmenistanyň içinden geçýän demirýollary harby komissarlygyň berk goragyna tabşyryp, Jüneyt hany bolsa kanundan daşarda adam diýip yglan etdi. Adatdan daşary ýagdaýlar diýilip yglan edilen ýerlerde basmaçylar toparylaryna garşy harby komisiýalar döredildi. Komisiýanyň wezipesi Gyzyl goşuna ýardam etmekden ybarat. Bütin ýerli adaralar bu harby komisiýanyň buýrugy astynda işlemeli edilipdir... komisiýanyň başlygyna bolsa Türkmen komunistlerinden Ahundow bellendi.”

Jüneyt han ilatdan kömek sorap, birnäçe atlysyny Könürgnç, Ýylanly, Tagta raýon merkezlerine iberýär. Han obalarda daýhanlaryň goldawna garaşypdy. Ýöne o diýeni bolmady. Gaýtam, daýhan köpçüligi ýerli bolşewikleriň, komsomollaryň [ýaş

komunist guramasy. AG] ýolbaşçylygynda öz-özünü goraýan otrýadlar düzüp, Jüneydiň atlylary bilen söweşe girip, Gyzył esgrlere kömek berdiler. Netijede Jüneyt hanyň ilatdan goldaw isläp, ýerlere iberen atlylary yzly-yzyna güýçli garşylyga duçar boldular. Mysal üçin, Könürgenjiň ýolunda Şamyrat ýabyň buýonda, Ýylanlyň ýolunda «Köpükli», «Ketegenli oý» obalarynda, Tagtanyň «Hojakümmt» obasynda atyşyk birnäçe güne çekýär. Hasam Hojakümmtda bolan söweş gazaply bolupdyr. 29-njy sentýaberden başlap 3-nji oktiýabere çenli dowam eden söweşe, Jüneyt hanyň özi ýolbaşçylyk edipdir. «Jan gerekmi, pyçak» tutluşygynda hanyň atlylary näçe gözsüz batyrlyk etseler-de, uçardan ýagýan bombalara, pulemýot oklaryna çäre tapyp bilmediler. Han ýene-de Garaguma çekilmäge mejbur bolupdyr. Gyzył goşun bölümleri ýerden, uçarlar ýokardan yýzarlap, «Ata guýuň» oýunda Jüneyt hanyň yzyndan ýetip, şol ýerde 5-7-nji oktyýaberde elhenç gyrlyşyk bolup, basmaçylaryň esasy güýçleri ýer bilen ýegsan edilýär. Jüneyt hanyň kiçi ogly Ygdir han wepat bolýar, beýleki topara baştutanlaryndan Ahmet beg, Anna bala, Jana Barmak agyr ýaralanýar. Temiralyňyň (kazaklaryň serdary) otrýadam Jüneyt handan bölünip Goňrat (Garagalpagystan) tarapa gidýär, şol ýerde-de ýaragyny taşlaýar. Jüneyt han galan güýçleri bilen Orta guýa çekilýär. 5-nji noýaberde bu ýerde bolan söweşde basmaçylar ýene-de howadan edilýän hüjüme alaçsyz bolup galýarlar. Bolşewikler olary büs-bütün derbi-dagyn etmek üçin berk çäre görüp gelipdirler, şol esasyda ýerden we howadan gozgalaňçylaryň pozíyasyna hüjüm edilýär, olaryň üstünden zäherli gaz bombalary atylýar, guýylary zäherleýärler. Ýazyjy Ata Nuryýew, Rahym Esenew we beýlekiler, Jüneyt hanyň bu gozgalaňyny Britan imprýalistleriniň prowokasiýasy diýip häsiýetlendirýärler.[3]

Halky ruhdan düşürmek makesady bilen Sowet hökümeti Jüneyt hanyň ölendigi hakynda habar ýaýradýar. Ýöne Ystanbulda neşir bolan «Ýeňi Türkistan» žurnalynda bu habaryň toslamadygy habar berilýar:

Ýeňi Türkistan. 1927-nji ýyl, oktaber-noýaber. 5-6-nji sany (Mustafa Çokaýyň möheri)

«Han Jüneydi öldürgenler digen habar ýalgandyr. Heniz Hywa meýdanlarynda ýörüp dur. Daşhowuz welaýaty we onuň töwereginde basmaçylar köpdür. bulardan Aşyrbaý digeni atli-abraýly adam eken. Bolşewikler ony öldürjek bolganlarynda, Garagumda Seýid Uşak digen Türkmen basmaçyga bala-çagasyny alyp goşulup, köp esgr ýygnagan eken. Bugra serdar, Şaltaý batyr digen kurbaşylar/batyrlar müň adam ekenler. Nezamly esger bolup köp urşlar kylganlar...Jüneyt hanyň häkim bolgan ýerlerinde Sowet hökümeti asla ýokdur, bu habaryň dogrulygyny Sowet gazetleri hem ýazgan...»

Jüneyt hanyň ölümi hakdaky ýaýradylan ýalan habar, bolşewikleriň zyýanyna we gozgalaňçylaryň peýdasyna öwrülýär. Daşhowuz etrabynda Aşyrbaý, seýid Uşak, Bugra serdar, Şaltaý batyr ýaly gercekler köp sanly atlylary bilen bolşewiklere garşy söweşe girýärler. Daşhowuz ýomutlary we teke Türkmenlerinden ýygnanan ýigitlere bolsa Durdymyrat serdar ýolbaşçylyk edip, Gyzylyarbatda bolşewiklere agyr zarba urýarlar. Bolşewikleriň öz baglan şertnamasyny özleriniň bozandygy we Gumda ýene-de halk gozgalaňynyň möwç alandygy hakynda «Ýaş Türkistan» žurnalynda şeýle maglumat ýerleşdirilipdir:

«Ýaş Türkistan» žurnaly 46. san

«Garagumda dowam edip duran basmaçylyk hereketini hökümet häzire çenli basyp ýatyryp bilmän gelýär. Sowet hökümeti Türkmenlerden we ruslardan esgrlige giden her kişa 15 gadak bugdaý berjegini aýdyp, olary Garagumdaky basmaçylara garşy göreşe ýollan eken. Olar basmaçylara ýesir düşýärler. Hywadan 600 sany Gyzyly esgerini Garagumdaky basmaçylara garşy ýollapdyrlar. Olar-da basmaçylara boýun bolupdyrlar. Basmaçylara garşy göreşmek üçin soňky wagtlarda Türkmenistandan köp adam iberlipdir... basmaçylaryň arasynda ok-ýarag ýasaýanlar-da bolupdyr. Baýam Buga ogly we Durdy Myrat ogly dagy batyrlyk görkezipdirler. Gyzyly goşun Tejene ýakyn ýerde ýygnanypdyr.»

1928-nji ýylyň ýanwarynda «1. Türkmen atly polky» we beýleki goşun bölümleri Hywa, Daşhowuz we Çärjew etraplarynda basmaçy toparlaryny rehimsiz yýzarlap derbi-dagyn edýärler. Şol ýylyň

ýazynda we tomsunda «2. Türkmen atly polky» tarapyndan Gyzył_arbat we Gyzył_Etrek etraplaryndaky basmaçy toparlary hem dargadylýar. Aşgabatda rus we Türkmen dillerinde çap bolan «Krasnowodskaya iskra», «Türkmenская iskra» şeýle-de «Türkmenistan» gazetleri Gyzył goşunyň Garagumda basmaçylar bilen agyr söweşe girendigini habar beripdirler. Şonda basmaçylaryň üstüne uçardan zäherli gaz atylandygy-da habar berilýär. Çarşyly, Dehli, Tuwar we Çetil guýylarynyň töwergindäky

basmaçylaryň merkezleriniň dargadylandygy habar berilip, 1-nji oktyaberda bolup geçen söweşlerde ölen Lumanow, Ýankow, Hojaýew, Skolow, Nodaçin, Borowin, Şuçenko we Çary Myradow ýaly bolşewikleriň harby we syýasy komandýrlaryň atlary görkezilipdir.[4]

«Ýaş Türkistan» žurnaly. iýul. 20. san

[i]Basmaçylar hereketi

Jüneyt han ogly (Maşat muhaberimizdan/habarçymyzdan)

Tejen etrabynda 400 atly basmaçylar hereketdedirler. kopratiwlaryny basyp azyklar alyp gitgenler. Ýüz atly esger bunlarga teslim/boýun bolganlar. Basmaçylar bu Gyzył esgerlere ynanmazdan özlerine goşmaýarlar. Saragysda, Çärjewde, Türkmenistanyň her ýerinde gozgalaň bar. Sowet hökümti 18 ýaşyndan 50 ýaşga çenli Gyzył esgerlikge almakda eýmiş. Türkmen esgerlerinden iki ýüz adam çöllere gaçypdyr. Jüneyt han ogly Annakly hyrata gaýdyp gelmişdir. »

Şeýlelikde «2. Garagum urşy» diýip atlandyrylan aldym-berdimli söweşlerem basmaçylaryň ýeňilmegi bilen gutarýar, ýagny uzaga çeken basmaçylyk hereketi birbada gowşaýar. Bellemeli zat «synpy duşmanlaryň kelle çanagyny pytratmakda» Türkmen milli goşun bölümleri giňden ulanyldy. Türkmen esgerini basmaçylara garşy 50-denem köpräk ýörişlere gatnaşdyrmak başartdy. » Söweşlerde görkezen edermenligi üçin Türkmen ofiserelerinden we esgerinden ýüzlerçesi hökümet sylaglaryna mynasyp boldular. Gyýsgaça aýdylanda, Türkmenistanda bolşewikleriň synpy göreş syýasaty maksadyna ýetdi: Türkmen biri-biri bilen gyrlyşdy, halkyň milli-ruhy bütinligi çat açdy.

Jüneyt hanyň 16 ýyldan bäri ilki rus patyşasyna, şoňa arka

baglap, öz ilatyny, aýratynam Türkmenleri elhenç ezip gelen Hywa hanyna, soňra bolsa bolşewiklere garşy alyp baran göreşi ýeňliş bilen gutardy. Ýyl-ýyldan güýçlenýän bolşewistik wagyz-nesihat, badyhowa wadalar daýhanlar köpçüligini aldawa saldy. «Ýagty geljegiň» salgymynda olar «gyzyllaryň» yzyna düşenini kem görmediler. Jüneýt han oňa düşündi. Ol täleýiň ters gelmeginiň ähli yzasyny gerdeninde çekip, 1928-nji ýylyň iýunynda serhetden hemişelik geçmäge mejbur boldy. Ýöne ol entegem başky meýlinden el çekmändi...

[1] Bu kömekler soňra Atabaýewiň basmaçy banditlere ýardam berenlikde garşysyna peýdalanylýp, ýok edilmegine bir bahana bolýar. (A.G).

[2] Atabaýewiň Etrek-Gürgen Türkmenleriniň jemhuriýet gurmak ugrundaky göreşine ýardam berjek boluşynyň öňüniň alynşy barada onuň egindeş ýoldaşy Halmyrat Sähetmyradowyň, Türkmenistanyň Kommunistik Partyýasynyň ijtirap komitetiniň bilelikdäki plenomyda şeýle sözler bilen çykyş edipdir:

«Sähetmyradow: Indi Atabaýew ikimiziň aramyzdaky göreş hakynda;

Bu göreşi häzire deňiş ýoldaş Atabaýew we ony goldaýan ýoldaşlar partyýa liniýasy bilen göreş diýip hasaplap geldiler. Buýroda nähili agzalalyk bardy? (Birinjiden, ikinjiden, üçünjiden diýip Sähetmyradow Türkmenistanda ýer-suw reformalary hakynda gürüň gozgaýar.)

Dördünji mesele: Ýomutlaryň Gürgendäki gozgalaňy- Atabaýew türkmen ýaragly güýçleriniň kömegi bilen olara ýardam bermek we olary bize birikdirmek meselesini goýdy. Biz merkezi komitetde meseläni başgaça goýduk, ýagny beýle etmegiň milletçilikdigini, bu tetelli çözgüdi buržuaz intelleksiýanyň, Öwezbaýewleriň, Bekgi Berdiýewleriň isleýändigini aýtdyk. Atabaýew! Sen olaryň ideologiýasyny ýöredýän, beýle etmek bolmaz, bu biziň partiýamyzyň prinsiplerine garşy, bu proletaryat diktaturasynyň bähbitlerine ters gelýär.»

Atabaýew: Nämе üçin biz öz mähriban doganlarymyzyň goragyna çykmaly däl, biz olara hökmän kömek etmeli, türkmenler

haýsydyr bir proletar syýasatyň pydasy bolmaly däldir.»

Bu, ijraýie komitetiniň agzalarynyň gowy ýadyndadyr. Bu meselä merkezi komitetde-de seredildi. Atabaýewiň partyýanyň çygryndan çykýan bu teklibini goldap Atabaýewiň özi hem-de Aýtakow ses berdiler. Haýyp, şonda ýygnagyň stennogramma ýazgysy ýöredilmedi. Yjraýie komiteti köpçülik bolup geçirenimiz sebäpli, agzalan ýoldaşlaryň abraýyny gaçyrmazlyk üçin biz bu meseläni soňra plenomda goýubam oturmadyk. Şol esasyda ýoldaş Atabaýew we Aýtakow bilen gatnaşyklar bozuldy. Olar bu göreşde toparlaýyn göreşi gördüler.

Bäşinji mesele: Gürgen gozgalaňyna ýardam bermek üçin G.Atabaýew, ozalky ofisser Seýitmyrat Öwezbaýewi ol ýere ibermäge synanşdy hem bu barada maslahatlaşmak üçin ony Daşkende çagyrdy we türkmenleriň ýolbaşçylygyny gurmak üçin Öwezbaýewi Gürgene ibermäge synanşdy. Biz Öwezbaýewiň iberilmeginiň önüni aldyk.»

Seýitmyrat Öwezbaýewiň sülçä beren ýazgysyndan: «1911-nji ýylda Eýrandaky wakalar sebäpli Kümmethowza we Astrabada iberildim, bir ýyl soň yzyna dolanyp geldim. 1913-nji ýylda serhet komissarynyň ygtyýaryndaky toparda Eýrana täzedan iberildim”. (Seret R.Esenow: Syrly töhmetleriň pydalary.)

[3] Ýaşlyk žurnaly we Sary domenýonyň kölgeleri.

[4] Türkmeniska Iskra gazetini. 16-njy oktyabr sany.

Arne GOLI

Taryh ylymlarynyň kandidaty Taryhy makalalar